

УДК 811.161.2:378 (Т.Ф.Бугайко)

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МЕТОДИЧНІЙ СПАДЩИНІ Т. Ф. БУГАЙКО

Голуб Н. М., Проценко Л. І.

У статті представлено погляди видатного методиста Т. Ф. Бугайко на проблему духовного розвитку особистості, з'ясовано основні підходи; проаналізовано педагогічну діяльність та наукову спадщину вченого.

Ключові слова: проблема духовного розвитку, духовність, чуттєва сфера, гуманізація особистості, естетичний ідеал школяра.

В статье представлены взгляды известного методиста Т. Ф. Бугайко на проблему духовного развития личности, обозначены основные подходы; проанализирована педагогическая деятельность и научное наследие.

Ключевые слова: проблема духовного развития, духовность, чувственная сфера, гуманизация личности, эстетический идеал школьника.

The article presents the views of the famous methodologist T. F. Buhayko on the problem of spiritual development, determines the main approaches, gives analysis of the pedagogical work and scientific heritage of the scientist.

Key words: problem of spiritual development, spirituality, feelings, humanization of a person, aesthetic ideal of a schoolchild.

В умовах реформування освіти в Україні виокремлюється утвердження нової системи духовних вартостей, серед яких найвища – особистість. Пріоритетним є розвиток творчої, інтелектуально багаті людини, яка здатна сприймати красу природи, мистецтва, збагачувати внутрішній світ.

У філософії та психології склалися різні підходи до розуміння духовності. Погляд на духовний розвиток був пов'язаний із формами суспільної свідомості. Сьогодні це поняття переважно асоціюється з релігійністю, моральними цінностями, творчою спрямованістю, піднесеністю [4].

Духовна культура особистості, на думку Н. В. Караульної, базується на ідеї цілісності сучасного світу, єдності природного, соціального й духовного середовища проживання, історико-культурних традиціях тощо [4].

Людина, яка живе в гармонії із собою та світом, має сформовані цінності: життєві установки, що становлять її ідеал; багатий внутрішній світ [2].

Складові духовного світу розглядали В. П. Андрущенко, В. І. Шинкарук, В. А. Малахов, І. Ф. Надольний, Ю. В. Осічнюк, О. І. Яценко та ін.

Як методичну проблему це питання порушували Т. Ф. і Ф. Ф. Бугайки, В. О. Сухомлинський, Л. В. Скуратівський та ін. Умовами формування вони вважали дбайливе ставлення до національної культури, збереження досвіду минулих поколінь; доводили, що без знання минулого – суспільство не має майбутнього.

Аналізуючи стан нашого соціуму, варто сказати, що він переживає кризу, спричинену передусім втратою моральних вартостей, орієнтацією на споживацтво. Тому піднята проблема, на нашу думку, є актуальною.

Мета статті – з'ясувати погляди видатного методиста Т. Ф. Бугайко на проблему духовного розвитку особистості, проаналізувати її педагогічну діяльність та наукову спадщину.

Т. Ф. Бугайко – провідний вітчизняний методист, у творчому доробку якої близько 300 наукових праць. Проблеми, підняті в них, не втратили актуальності й на сьогодні. Методична спадщина Т. Ф. Бугайко була об'єктом дослідження таких науковців: Є. А. Пасічника, В. П. Стеценка, А. О. Вітченка, Л. І. Драчук, А. І. Кирпач, Н. В. Романишиної, В. Є. Храбрової, Т. О. Яценко та ін.

Т. Ф. Бугайко (Т. Ф. Галатте) закінчила з золотою медаллю гімназію; працювала в Щорсі та Ромнах, навчаючись у цей час у двох інститутах (спочатку в Полтавському соціального виховання, а потім у Ніжинському педагогічному).

Характеризуючи її педагогічну діяльність, відзначаємо глибокі фахові знання, організаторські вміння, володіння педтехнікою; про її вчительську майстерність свідчать високі результати успішності учнів (рис. 1, 2). Вона виконувала роль наставника молодих колег, ділилася досвідом на конференціях району. Велику увагу надавала позакласній роботі (зокрема, вела літературний гурток), вважаючи її важливим засобом формування духовних вартостей.

Учительська робота Т. Ф. Бугайко почалася в містах Щорс та Ромни. Спогади колег, вихованців, рідних, архівні матеріали відзначають новаторський характер її діяльності. Паралельно методист займалася громадською роботою, про що свідчать документи (рис. 1, 2).

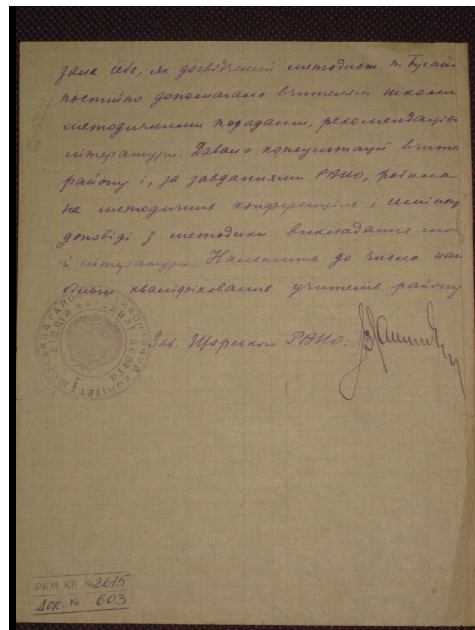
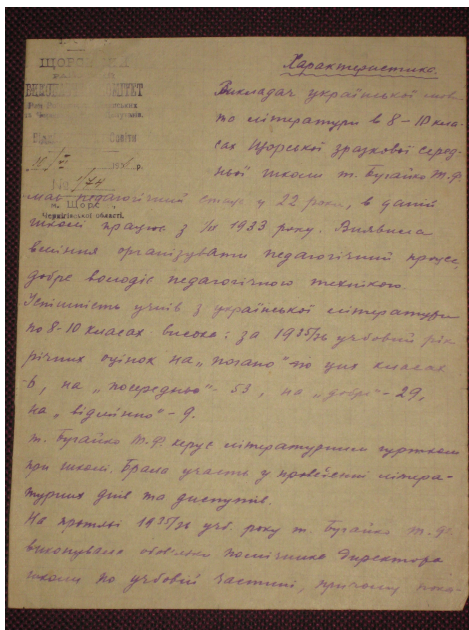

Рис. 1, 2. Характеристика вчителя Т. Ф. Бугайко

Пройшовши тернистий шлях від простої "навчательки" (як зазначено в характеристиці, виданій гімназією м. Ромни) до доктора педагогічних наук, першої жінки професора, заслуженого вчителя України, Т. Ф. Бугайко постійно дбала про гуманістичний зміст своєї методичної системи, формування високого морального й естетичного ідеалу школяра.

У спогадах колег, аспірантів, студентів наголошується на тому, що як викладач Т. Ф. Бугайко відкидала авторитарну педагогіку; заохочувала вихованців до самостійності мислення, формулювання власної думки, висунення пропозицій; постійно проводила експериментальну роботу. Як учитель-практик, давала показові уроки в школі навіть у 70-річному віці (на той час вона була визнаним ученим) [5].

На практичних заняттях Т. Ф. Бугайко сприяла формуванню творчих здібностей студентів: спонукала відступати від конспекту, використовувала прийоми зіставлення декількох методичних підходів і створення власного варіанта тощо. За спогадами Є. А. Пасічника, під час підготовки доповіді, статті вона проводила експериментальну роботу в школі. Так, за дорученням НАПН, вона апробувала семінарську форму занять в освітньому закладі. Результатом стала блискуча доповідь, яку високо оцінили науковці [5].

Як свідчать праці, проблема духовного розвитку особистості була провідною в її методичній діяльності. Науковець використовувала різні види мистецтва в процесі аналізу художнього твору. Наприклад, під час вивчення оповідання О. Довженка "Мати" на етапі мотивації навчальної діяльності залучалася пісня

“Степом, степом...” (сл. М. Негоди, муз. А. Пашкевича) [5]. Учні висловлювали враження від музичного твору, що готує до ідейно-художнього аналізу тексту.

На думку методиста, доречно зіставляти виражальні засоби в літературному та музичному творі. Така робота формує духовний світ учня, збагачує емоційну сферу, виховує почуття прекрасного; сприяє переосмисленню художнього слова, глибокому проникненню в його сутність; генерує власну думку тощо.

Естетичний ідеал школяра, як уважає Т. Ф. Бугайко, потрібно будувати на основі законів краси, тому почуттям надається особлива роль. Використання засобів музики, її емоційного впливу посилює інтерес до вивчення літератури.

Велику увагу методист надавала роботі пам'яті, стверджуючи, що вчитель повинен декламувати програмові твори (як прозові, так і поетичні); зазначала, що “думки, почуття, пам'ять читачів – це те середовище, у якому живе твір мистецтва, і без цього середовища він існувати не може” [1, с. 44].

Висловлювала думку, що вивчення школярами творів напам'ять зведене до мінімуму. “Література – це мистецтво слова, а урок – це й спектакль. На ньому учень повинен отримати естетичну насолоду”, – говорила Т. Ф. Бугайко [5, с. 53].

Завданнями літературної освіти Т. Ф. Бугайко вважала: виховання учня, розширення його інтелектуальних обріїв; збагачення емоційної сфери; розвиток образного мислення; чуттєвого сприймання тощо.

Головною ідеєю її праць, на думку В. Стеценка, є формування високого морального й естетичного ідеалу школяра [5]. Тільки вихована людина може будувати життя на основі законів краси. Без такої освіти неможлива гуманізація особистості й суспільства, яка передбачає ґрунтовну переоцінку цінностей, перенесення акценту на формування дитячої душі. О. Вишневський говорив, що любов педагога до дітей є виявом його власного гуманізму, бо добрі та людські стосунки засвоюються дитиною як норма життя [3].

За спогадами А. Сафонові, Т. Ф. Бугайко була саме таким педагогом. Вона шанобливо ставилася до колег, аспірантів, учнів. У кожному знаходила щось цікаве, вагоме, “чого інколи співбесідник і сам не знав. І він ніби підростав внутрішньо, переоцінював свої можливості” [5, с. 50].

Отже, основними підходами до формування духовної особистості (за Т. Ф. Бугайко) є:

- усвідомлення мети навчального процесу, особливої ролі літератури, уміння словесника знаходити найдоцільніші форми й методи;
- виховання культури почуттів і переживань, збагачення емоційної сфери учнів;
- розширення інтелектуальних обріїв школярів, розвиток логічного мислення, уміння бачити творчий задум письменника;
- проникнення в силу й красу слова; виховання естетичних смаків;
- формування високого морального ідеалу, гуманізація особистості тощо.

Література

1. Бугайко Т. Ф. Навчання і виховання засобами літератури / Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко. – К., 1973. – 176 с.
2. Винницький О. Церква і духовне буття / О. Винницький / Духовні скарби українського народу в житті молоді. – Тернопіль : МП “Чумацький шлях”, 1994. – С. 62–64.
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання : педагогічні нариси / О. Вишневський. – Львів : Львівський обласний науково-методичний інститут освіти і Львівське обласне товариство імені Г. Ващенка, 1996. – 238 с.
4. Караульна Н. В. Духовність як чинник самовизначення людини : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / Караульна Н. В. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 18 с.
5. Людина. Педагог. Учений (Круглий стіл. Розмову веде д-р пед. наук, проф. Євген Пасічник) : до 100-річчя з дня народж. Т. Ф. Бугайко – першого ред. журн. “Дивослово” // Дивослово. – 1998. – № 6. – С. 50–54.